

Saemien virre

En filmhandledning från Svenska Filminstitutet

Bild: Nordisk Film

Rek för åk 7 - gymnasiet

Saemien virre lea akte åajvoehlaakan filme Elle-Marjan bijre gie nomadeskuvlem vaadtsa j'ih sjæjsjali edt-ja sov saemien aerpiem hiejhtedh juktie svienske sjidtedh. Daate aaj soptsestimmie Sverjen skaamesjen kolonijaale histovrijen bijre, miss' akth gorreldihkie årrodh j'ih ålkoelisnie tjåadtjodh, stujmien bijre j'ih eadtjohke årrodh, skaamoe j'ih skåltoe. Daate damteles filme mestie almetjh båasarieh j'ih mij eevtjie vihkeles soptestal-lemidie dan individuelle j'ih nasjonelle histovrijetjalemen bijre.

Filme jñ learoesoekjesje

Saemien vñre buerie viehkie guktie maehdedh dejtie maadth-vierhtiej bijre soptestalledh mejtie learoesoekjesje vuesehte. Learoesoekjesje jeahta skuvlen vuemsie lea ”meatan årrodh evtiedidh dej learohki maahtoeh guktie maehdedh ektievoetem, solidariteetem jñ dñedtem domtedh aaj almetji åvteste mah lihkemes dæhkien ålkolen”. Gyhtjelassh identiteeten jñ ektievoeten bijre vihkeles aaj gosse integrasjovne-jñ daaresjimmiogyhtjessigujmie barka unnebelåhkoedæhkiej sisnie.

Joe klaasedaltesinie 4-6 saemieh jñ jeatja nasjonelle unnebelåhkoeh jñ unnebelåhkoeh reaktah jarngeles aamhtese lea. Daesnie dah learohk edtjeh ”guarkoem åadtjodh jñ maahtoem dej sjñere reaktaj bijre mah edtjeh dej nasjonelle unnebelåhkoeh nuepide vaarjelidh guktie dej gielh jñ kultuvrh gorredidh jñ evtiedidh”.

Filmen deahpadimmie

Båeries nyjsene, Christina, vuestie tjabra mohte dam sov baerniem jñ aahkovem noerhtese dæerede altese gætiedajvese gusnie dihte sov onneåabpa edtja juvlelgidh. Gærhkoeh lea onneåabpan saemien fuelhkijste jñ voelpijste dieves, gaajhkh leah gaptide gåarveldihkie jñ gie’akt juajka. Naakenh Christinese saemeste bene satne vaestede ij amma guarkah jñ sājhta varki destie vuelkedh. Altese baernie jis jeahta dah edtjeh ånnetje guhkebe desnie baetsedh. Christina dallah sjæjsjali edtja hotelletjñehtjelem leejjedh jñ desnie aalka sov maanabealan bijre ussjedidh.

Daelie dam luhkiegovhten båeries Christinem råakebe, jallh Elle-Marja guktie sov nomme dillie lij. Elle-Marja jñ dan onneåabpa Njenna juhtjeskuvlese seedtesovvijægan – dihte obligatoriske internaateskuvle saemien maanide – jñ desnie vuaptan sjådta satne joekoen væjkele svienskegielen aamhtesisnie klaassetjñehtjelisnie, bene gosse vihth åarjelsaemien gielim nuhtjie sov onneåabpine dle bysvoe. Akten iehkeden dle Elle-Marja bööresåvva lohkehtæjjan ståapoem tjaangedh prihtjegem jovkedh jñ desnie poesigærjam åadtje maam Edith Södergran lea tjaaleme. Elle-Marja gihtjeh guktie lohkehtæjjam sjñdtedh.

Naakenh biejjiej daan mænngan åajvaladtje-guessieh nomaadeskuvlese båetieh. Dah guessieh leah rasbiologijske instituhteste Uppsalesne jñ Elle-Marja madtjeles lea åadtjodh vadtesem dejtie guesside gietskienidh. Bene dan mænngan vesties fysiske giñhtjedimmie; njuenieh jñ gaalloeh mñetestieh, baenieh giñhtjedieh jñ dah maanah tjuerieh båadtsode tjåadtjodh kaameran uvte. Gosse naakenh baernieh dan mænngan Ella-Marjese ”lappdjåvel” gæljoehtieh dle måarahtåvva jñ

båasarimmesne mij destie sjådta dah baernieh satnem deavese tjabhrehtieh jñ altese bieljem nejpine tjuahpa, nimhtie goh saemieh mieside mñerhkesjeh.

Akten iehkeden Elle-Marja healmam sueleden löönie sov lohkehtæjjehte jñ daanhtsoemasse mænna. Desnie Niklasem råaka gie Uppsaleste båata jñ gosse dah buarastehtiejægan dle Elle-Marja jeahta sov nomme Christina. Dah lågan daanhtsoeminie jñ tjuavlastalleminie mohte dallah dihte nomaadeskuvlen maarhmore vestieslaakan satnem destie geasa jñ rñjsine bysve. Ånnetje mænngan Elle-Marja lohkehtæjjam gihtjie jis maahta tjaatsegem sutnjan öörnedh mij jeahta satne maahta jollebe ööhpehtimmiem vaeltedh. Bene lohkehtæjja ij stjñth dam darjodh, jeahta Elle-Marjan almetjh eah leah sjñehteles lohkemasse jñ dah tjuerieh ”daebpene noerhtene” jñiedh juktie eah ”gaarvenh”.

Elle-Marja/Christina varki sov onneåabpam gååvnehte jñ destie ripmie. Dihte veaskoem sualedde tåågesne jñ gosse Uppsalesse båateme dle healmam gåårvede, gaptam njåatskele jñ aavosne daan staaren sisnie vaadtsa man bijre lea nñekedamme. Satne Niklasem gaavna jñ vueptes-te dihte lea eevre stoerre tjaebpies ståaposne åroeminie. Dah guaktah vealesjeægan föörhkedeminie jñ aeredbeapmoen dle Elle-Marja/Christine gihtjie jis åadtje naakenh biejjieh desnie årrodh, bene Niklasen eejhtegh dam tjarki nyöjhkijægan.

Elle-Marja/Christina skuvlegærjagåetesne vaadtsa vuartesjeminie jñ dan mænngan satne buakta sijse tjaalasovvedh nñjteskuvlese gusnie nommem ”Christina Lajler” nuhtjesåvva – dihte jis sov eevteben lohkehtæjjan nomme. Voestes leksjovne gymnastihke jñ gaarvoemolsemetjñehtjelisnie satne voelpine sjådta aktene dejnie coovle nñejtine gie tuhtjie Elle-Marja dan staaehke lea. Gosse skuvleboelhkeryökmemem åadtje jñ tjuaa 200 kråvnoeh maeksedh dellie viht Niklasem ohtsede sæjhata gihtjedh jis åadtje beetnegh löönedh. Desnie reakedsbiejjielustestimmie jñ Elle-Marja tjuaa joejkedh Niklasen åajvoeh voelpe uvte. Dan deahpadimmien mænngan Niclas åånede jñ jeahta Elle-Marja tjuaa pryövedh beetnegidie sov jñtse tjñdtjeste löönedh.

Dihte viht gåatan vualka bene desnie aalka tjñdtjine tsællohd gie ij stjñth altese nñejte edtja ”ellies svñenske” sjñdtedh. Elle-Marja/Christina dle måerien sisnie vaestede buerebe dam årrodh enn akte ”båjhka sirkusejuvre” goh dah jeatjah saemieh. Dan mænngan vaaride vaarra aktem sov bovtsijste sirresne leekede. Biejjien mænngan tjñdtjie satnem gaavna jñ aehtjien båeries silpebeelhtem sutnjan vadata ihke edtja maehdedh skuvlen åvteste maeksedh Uppsalesne.

Daelie bååstedde daan bæjjan. Elle-Marja/Christina dehtie discotjoe-

Bild: Nordisk Film

Bild: Nordisk Film

jeles hotellebaareste vaadtsije juktie altese sliektem ohtsedidh. Dïhte vaeresne vaadtsa, guatsa jïh goegkerde gosk viht dennie sijjesne gusnie tjïdtjïem, åabpam jïh kultuvrem gånnahtehti 70 jaepiej juassah.

Saemïeh jïh Sveerje

Saemïen almetjïh Leah Sveerjen aalkoealmetjïh. Jaahka dah saemïeh noerhtene biehkine Skandinavïjïsnïe gånvnesin joe 9000 jaepiej daan biejjeste, dïhte dam dajvem maam Leah nommem Saepmiem åådtjeme. Dah guhkies raeffïesvoetesne jïelïejïn dovne vijremistïe jïh göölemistïe mohte gaske-aalterïsnïe dle dah staath mah bïjre jarkan (mænngan Nöörje, Sveerje, Såevmie jïh Russlaante) eelkin Saepmiem krïebpesjïdh, jallh koloniseeredh, juktie eatnemen vierhtïeh vaeltedh.

Sveerjen staate skaehtïeh saemïjste krïebpesjï jïh gærhkoeh dej religiïjovnem aassjoesti, kristrelïgïjovnem saemïde nuvriïjï jïh gærhkoeh bigki. Gosse almetjïh åarjïelïstïe juhtïn vigkïeh sjïdtïn gosse dah edtjïn saemïej vijreme- jïh göölemedajvh nuhtjedh jïh tsælloejïn saemïej bovtsï bïjre mah dej ientjïde earjoehtïn. Baelïe gaskoeh 1700-taaleste dle saemïeh jïenebh jïenebe treegkesovvïn jïh svïenskealmetjïh vielïe laanth vitnïn, mij akth maam staate jïh gærhkoeh däärjedïn.

Sveerjen staaten systematiske daaresjïmmïe saemïjste jærhkieli joe guhkiem 1900-taalen stjïse. Stoeremes biehkïe filmeste *Saemïen vïrre* lea 1930-taalesne deahpedemïne gånssïe sårïemïes saemïen maanah tjoerïn sjïere internaateskuvline vaedtsedh, gohtjeme gåetïeskuvle jallh juhtïjeskuvle, mah daamhtah lin guhkïes geajnoe gåeteste. Dejnïe nåakebe ööhpehtïmmïe enn sïejhme skuvline jïh dah maanah idtjïn åådtjoeh sïjjen jïjtsh gïelem soptsestïdh jallh tjæledh. Jeenjïemsh dejstïe maanïjste mah daejtïe skuvlïde veedtsïn lïj saemïen maanah vaerïedajvïjste jïh båatsoesaemïej maanah, dah mah staaten jeehti lin ”dah tjïelke” saemïeh. Jïehtedh akte naelïe gånvnesï mij ”tjïelkebe” enn dïhte jeatja vielïe skaarooe saemïen almetjïdïe beejï jïh dejtïe ovmessïe dæhkïde sårïekoïjï.

- Filmen aalkovïsnïe Elle-Marja jïh Njenna tjoerïjægän tjïdtjeste vulkedh ihke juhtïjeskuvlem vaedtsedh. Elle-Marja juajka jïh stååkede juktïe onneåabpam soelkehtïdh. Guktïe dïjjïeh vïenhtede dah åabpah domtïgan gosse tjoerïn stoerre biehkïem jaepeste ammes sïjjesne åarrodh dej eejhtegi bieleden?

- Mannasïnie eah dah saemïen maanah åådtjoeh saemïen gïelem nuhtjedh, maam vïenhtede? Mannasïnie ij Leah luhpïe juhtïjeskuvlesne joejkedh? Jïh man gaavhtan eakan Elle-Marja jïh sov åabpa åådtjoeh seamma seangkosne åeredh?

Daan biejjïen saemïeh seamma juridïske reaktah utnïeh goh jeatjah almetjïh mah Sveerjesne åroemïne bene annje daaresjïmmïeh, nåake maahtoeh jïh ov-sæjhtoe mah praktïhken mïetïe strukturelle rasïsmïe sjædta. Vuesïehtïmmïen gaavhtan daamhtah ij maehtïeh maam akth saemïej histovrïjen, kultuvren jïh perspektïjven bïjre gaavnedh skuvlegærjaj sisvegïsnïe. Jïh gosse edtja Sveerjen histovrïjem vuesïehtïdh tv-programmïne goh *Historïeåtarna* jïh *Tusen år till julafton* dle ij maam akth aalkoealmetjï bïjre jallh dan bïjre biehkïe jïenebelåhkoealmetjï jealamadtjeste Saepmiem kolonïsasjovneste båata.

- Maam dïjjïeh skuvlesne lïereme saemïen histovrïjen, kultuvren jïh jïelemi bïjre? Åådtjoejïdh maam akth vielïe lïeredh gosse filmem *Saemïen vïrre* vuartasjïn?

- Maam dïjjïeh Leah åådtjeme skuvlesne lïeredh dan bïjre guktïe Sveerje dåemïedamme sov aalkoealmetjïdïe? Åådtjoejïdh maam akt vielïe lïeredh daan bïjre gosse filmem *Saemïen vïrre* vuartasjïdh?

Goevten asken 6.e biejjïen dle saemïej heevehtïmmïebïejjïe. Dellïe dam voestes saemïen laantedåehkiem heevehte mij lïj jaepïen 1917 jïh voestes æjkïen saemïeh tjööngkesovvï gaajhkïjste laantïjste juktïe tsagkesh jïh strategïjïh dïgkïedïdh. Gellïe dejstïe gïeh saemïen reaktaj åvtteste gæmhpoejïn tjuetïe jaepïeh daan biejjeste nyjsenï lin – jïh nïmh-tïe daelïe aaj. Göökte beagkoes artïsh jïh aktivïsh Leah Sofia Jannok jïh Maxïda Mårak. Jeatjah lea tjælije Stïna Stoor, laavloje jïh båatsoeburrie Jon Henrik Fjällgren jïh filmeregïsoöore Amanda Kernell, gie lea filmem *Saemïen vïrre* regïseereme jïh aaj manusem tjæaleme.

- Guktïe kultuvre – vuesïehtïmmïen gaavhtan musïhke, lïdteratuvre jïh filme – maahta buerïe dïrregh åarrodh guktïe sïebriedahkedåerïesmoerïde, dejtïe mejtïe ovrïektesh jïh daaresjïmmïde vuesïehtïdh?

- Ohtsedh vielïe bïevnesh aktivïsten jïh feministen Elsa-Laula Renbergïn bïjre. Satne akte dejstïe gie meatan saemïej reaktaj åvtteste gæmhpodh 1900-taalen aalkovïsnïe. Gïe dïhte lïj jïh maam dorjï?

Bild: Nordisk Film

1930-taalen Sveerje

Saemien virren aalkoe j'ih minngiegietjie vuesehte guktie båeries Christina/Elle-Marja lea båastede sov båeries gåetiedajvesne j'ih dah deahpadimmieh lea "daan biejjien" mearan stööremes biehkje filmeste lea Sveerjen bijre guktie lij 1930-taalesne. Nimhtie maahta jiehtedh stoerre biehkje filmeste lea dagkeres *flashback*, jallh gaehkie dejpeli t'ijjese.

- Mannasinie datne vienhtth manusetjaelije j'ih regissööre Amanda Kernelle lea veeljeme Christinan/Elle-Marjan soptsestimmiem flashback-en tjirrh vuesiehtidh? Maam daate filmestruktuvre jeahta? Funterdidh guktie mijjeh limh soptsestimmiem guarkeme jis ij dam ellies soptsestimmiem lij nimhtie mieriedamme daانبiejjien-soptsestimmine.

1930-taale gaaje sj'iere t'ijje Europeijen histovrijsnie. D'ihthe decenijume lij mij voestes j'ih mubpie veartenedåaroef gaskemsh, gæssie ålvas gellie almetjh idtjin barkoe utnieh j'ih giefies lin. S'iejhme gosse siebriedahkh dagkeres nåake t'ijjh utnieh dle nasjonalisme j'ih rasisme tjarkebe sjædta: Italisnie j'ih Spanijenisnie fajsisme sijjiem gaavni j'ih Tyskelaantesne dah nazizth byjjesfaamoem åadtjoejin jaepien 1933. Stoerrebritannije j'ih Frankrijhke stoerre biehkjem utnin dejnie kolonialiseeringinie Afrikijste j'ih Västindijenistie.

Jis mohtede, dle maahta jiehtedh Sveerjesne ij lij seamma nåake tsiehkje daennie t'ijjesne, dovne ekonomiske j'ih politiske. Buerie gåaredi dovne moere-, ruevtie-, j'ih tekstijleindustrijigujmie j'ih laante demokratiske evtiedimmiem utni sosijaale reformi gaavhtan. Politihkerh goh Alva j'ih Gunnar Myrdal sijhtin Almetjegåetiem (Folkhem) bigkedh mij sijhti jiehtedh akte Sveerje gusnie gaajhkh almetjh, saht magkerh maadtegistie, seamma reaktah utnin ööhpehtimide, barkose j'ih astoeaajkan, buerie healsose j'ih buerie årromesijjide. Daelie s'iejhme maanadårjoem j'ih eejehstbiejjieh daajrohte, daelie ståakedimmiesijjeh j'ih buerie leejjemegåetieh bigkesovvin mestie buerebe aarkebiejjie jeenjebe almetjidie sj'dti.

Bene jeatja bielie aaj dejnie almetjegåetieideologijine. Dan maadtoe lij almetje-ideale mij jeehti gaajhkh almetjh edtjin seammalaakan årrodh j'ih d'ihthe jallh dah mah normen ålkolen edtjin "staeries sj'dtedh" j'ih jis ij nimhtie dle lin daaresjamme. Mij mesnie dah gie aalkoealmetjistie laanten noerhtene dajvesne idtjin sijjiem utnieh dan normen s'ijsnjelen. Saemieh – jallh lapparna guktie dejtie daamhtah gohtji – lin dovne jeahteme jeatja "naelie" årrodh enn dah "svienske almetjh".

- Guktie d'ihthe gaahpode rasisme mij saemiej vuestie 1930-taalesne Elle-Marjam j'ih dan skuvlevoelpide tsevti? Maam dah demtjeh jallh darjoeh gosse jeatjah almetjh vesties baakoeh dej gåajkoe gæljoehtieh?

- Maam deahpede dan aejkien gæssie Elle-Marja måarahtåvva juktie gie akth satnem "lappdjävel" gohtje? Bielelen d'ihthe fysiske bååktjehke bieljeste; maam vienhtede satne domtoe dan männgan? Satne staeries dæmiedi gosse båasari? Mannasinie sov skuvlevoelph idtjin satnem viehkehth?

- D'ihthe saejrie, jallh "mierhke", Elle-Marjan gårroe bieljesne ådtoe sjædta mij satnem abpe jieliemisnie dæerede. Gellie aejkie filmesne vujnebe guktie satne pryöve ådtoem vöörhkedh voepten duekesne ihkie jeatjah almetjh eah edtjeh dam vуетiestidh. Mannasinie d'ihthe dan vihkeles sutnjan, maam vienhtede? Magkerh damtemh, åssjaldahkh j'ih mojhtesh Leah dan ådtose gorredamme?

Jaepien 1922 Staaten instituhte rasbiologijese, SIFR, Uppsalesne tseegkesovvi. Dan vuemsie lij dotkedh j'ih ööhpehtidh dan bijre mij gohtjesovvi rasbiologije j'ih eeremes "sj'iere åssjaldahke sveerjen almetji gaavhtan" guktie gånkanjoelkedassi sisnie tjåadtjoeji. D'ihthe dorjemasse våaroem utni teorijijste 1840-taaleste mah jeehtin maahta almetjh ovmessie biologijske naelide juakasovvedh jearohke vuesiehtimmiem gaavhtan åejjien stvaradahkeste, njaltjan klaerijste j'ih man guhkies njuenieh. Saemien almetjh lij dæehkie goh måedtie sårhts g'iehtjedimmiej tjirrh lij goerehtalleme SIFR'n nuelesne j'ih sæmies dotkijh moenin saemieh lin vuelelen daltesisnie sveerjen almetjistie.

- Dah guessieh g'ieh Elle-Marjan skuvlese bætjeh Leah Staaten insti-tuhteste mij rasbiologijese. Magkerh ovmaahtoe vuesiehtieh gosse dejtie maanide gutnieh g'ieh skuvlen ålkolen tjåadtjoejeh dej tjaebpies vaarjoeh gåårveldahkesne j'ih voeptide barkedamme? Mannasinie d'ihthe nyjsene sæjhta sj'iere dejtie göökte n'ejtjide guvviedidh g'ieh g'ie-th g'ietine tjåadtjoejægan? Guktie Elle-Marjan j'ih Njennan ååredåjjah vååjnoeh gosse dejtie guvvede?

- Buarastehtemeceremonijen mænngan dah maanah Leah g'iehtjedamme j'ih guvviedamme. Mij kråahpebiehkide Leah g'iehtjedamme j'ih mielestamme? Guktie vienhtede Elle-Marja dam g'iehtjedimmiem dåå-jrehte? Maam dan lohkehtæjja sæjhta jiehtedh gosse meala Elle-Marja edtja "buerie dæmiedidh dej jeatjah åvtelen"? Guktie Elle-Marja guvviedimmeste seahkere j'ih mannasinie vienhtede dah mah filmem dorjeme lea veeljeme tjoejem guvvietjoevkijste dan tjarki vuesiehtidh guktie govloe goh dah smeallede?

Daan biejjien dotkemeveartanisnie konsensuse mij jehta ij dagkerh biologijske almetjenaeliehe gáávnesh j̄ih d̄ihte "dotkeme" mij vuesiehtimmien lij rasbiologijske instituhtesne Uppsalesne dagkeres pseudo-dotkeme lij, mij s̄ajhta jiehtedh "lössese" dotkeme. Gosse mijjeh daan biejjien soptseshteh "naelien" b̄ijre j̄ih ahte naakene lea "naeliedamme" dle mielebe "naelie" lea akte sosijaale konstruksjovne, mij s̄ajhta jiehtedh maahta vienhtedh almetjh ovmessie v̄uekieh utnieh j̄ih dan gaavhtan, j̄ih aaj dej pl̄ieri gaavhtan, jeatjahlaakan dáemiedidh dej vuestie.

- Magkerh aevhkie meehti j̄ienebeláhkoesiebriedahkese báetedh jis almetjh juakasovvin "sveerjen" j̄ih "saemien" naelide? Magkerh daaresjimmieh meehti vöörhkedh dej sj̄ieki duekesne mij jeehtin saemieh lij sj̄iere naelie?
- D̄ihte lohkeht̄ajja juhtieskuvlesne ij sijhtieh tjaatsegem tjaeledh maam Elle-Marja daarpesje juktie maehdedh ööhpehtimmien já-arhkedh. Mannasinie jehta saemiej aajlah eah leah sj̄iehteles ööhpeht̄amman jalhts daajra Elle-Marja dan v̄ajkele lea? J̄ih maam meala gosse jehta saemieh tjuerieh noerhtene baetsedh jis eah edtjh gaarvanidh?
- Elle-Marja lij aerebe p̄rihtjegem lohkeht̄ajjan luvnie jovkeme j̄ih t̄jhteseḡerjam áádtjeme j̄ih vienhti kaanne lohkeht̄ajja, jis naaken, edtji satnem eevtjedh vielie lohkedh. Guktie damta gosse lohkeht̄ajja ij dam sijhth – maam domtoe j̄ih maam dorje?

Maadtojne gárreldahkesne, álkolen t̄jáadtjodh, gaskelen j̄ieledh

Elle-Marja/Christina noere niejte gie áádtje Sveerjen daaresjimmieh saemide j̄ijtse dáájrehtidh ovmessie v̄uekiejgumie. Skuvlen lihke gaertie man baernieh satnem pleekieh, Niklasen eejhtegh j̄ih voelph satnem neerrehtieh, tjuara nomaadeskuvlem vaedtsedh j̄ih vesties fysiske giehtjedimmieh dáájrehtidh. D̄ihte Sveerjesne ároeminie mohte ij leah sv̄enske, satne saemien mohte ij sj̄ihth saemiej v̄uekiej mietie j̄ieledh. Tjuara sveerjen ḡielem soptseshtidh mohte ij áádtjoeh sveerjen skuvlem vaedtsedh, satne lea stilleme joejkedh guesside lustestimmesne bene náakelaakan domtoe gosse dam dorje. Gosse báeries sj̄idteme dle jeatja hotelleguessiejgumie soptestalleminie mah vesties laakan jiehtieh saemiej b̄ijre mohte ij satne dan b̄ijre digkedh jalhts j̄ijtse lea dan saemien kultuvresne byjjenamme.

- Jason "Timbuktu" Diakit̄e altese ḡerjesne En droppe midnatt tjaala satne iktesth domteme lea gaskelen t̄jáadtjome abpe dan byjjenimmien doekoe, mij s̄ajhta jiehtedh satne domteme lea göökte kultuvri gaskemh t̄jáadtjeme.

Guktie maehete termem gaskelen t̄jáadtjodh nuhtjedh juktie Elle-Marja/Christina t̄siehkiem guarkedh?

- Gosse Elle-Marja/Christina niejteskuvlem Uppsalesne aalka dle jehta sov nomme lea "Christina Lajler" j̄ih Niklasen eejtegidie jehta satne Smálaanteste báata, seamma goh d̄ihte lohkeht̄ajja nomaadeskuvlesne. Mannasinie vienhtede Elle-Marja veeljie seamma nommem j̄ih maadtoem nuhtjedh goh sov lohkeht̄ajja? Mij lohkeht̄ajjan luvnie maam Elle-Marja s̄ajhta utnedh?

Gosse Elle-Marja/Christina faahketje Niklasen reakedsbiejjielustestimmien tjaanga dle noere nyjsene desnie gie stoerre t̄edtem vuesehete sutnjan j̄ih s̄ajhta edtja dejtie guesside joejkedh.

- Nyjsene soptsese satne antropologijem láhka j̄ih edtja fáltbarkoem Lapplandesne darjodh. Mij lea antropologije j̄ih mij fáltbarkoe s̄ajhta jiehtedh?
- Ij naaken dennie reakedsbiejjiebuertien b̄ijre daejrieh mij "joejkedh" lea. Naaken veanhta d̄ihte seamma goh "joddla" j̄ih jeatja jis veanhta saemieh juejkieh juktie bovside gáhtjodh. Mij lea v̄uelie? Ohtsedh b̄ievneshe j̄ih goltelidh, vuesiehtimmien gaavhtan maahta v̄uelieh goltelidh mejtie Sofia Jannok, Maxida M̄arak j̄ih Jon Henrik Fjällgren dorjeme.
- Elle-Marja/Christina lij stilleme "reakedsbiejjievueliem" joejkedh Niklasen gáajkoe. Mannasinie vienhtede satne dam dorje? Voestegh ij dam sijhth, mannasinie? Guktie domtoe gosse dam dorjeme?

Gosse Elle-Marja/Christina gáatan vualka juktie beetnegh öörnedh skuvleboelhkeásese dle digkiedimmie t̄jdtjine sj̄ædta. Satne s̄ajhta t̄jdtjebe edtja aehtjeben báeries silpebeelhtem sutnjan vedtedh, mohte ij amma t̄jdtjie dam sijhth.

- Ohtsedh b̄ievneshe silpen ráallen b̄ijre saemien kultuvresne.
- Mannasinie t̄jdtjie voestesgietjeste ij sj̄ihth silpebeelhtem Elle-Marjesse vedtedh guktie maahta ööhpehtimmien ávteste maeksedh? Mannasinie ij sj̄ihth Elle-Marja edtja "ellies sv̄enske" sj̄idtedh?
- Elle-Marja/Christine jehta ij sj̄ihth "naan bæjhka sirkusejuvrem" ároddh. Maam s̄ajhta dejnie jiehtedh? Mej v̄uekiej mietie sv̄enskh saemide dáemiedieh guktie dah lin maehete sirkusejuvrh ároddh?

Bild: Nordisk Film

Åelkie-sjuerjie jñ stujmie

Dan gellie filmh åelkie sjuerjiej bñjre gååvnesh ij gåaredh dejtie ry-öknedh gænnah. Gellieh heartoehætjajah mah dåarooeh byjjesfaamoej jñh daaresjimmiej vuestie jñh minngemosth, jalhts idtji maehetieh dam vñehtedh, dah gæmhpoem bahhasvoetese vitnieh. *Star Wars* akte dageres filme. *Sagan om Ringen*, *Hunger Games* jñh *Bröderna Lejonhjärta* jeatja seammalaakan filmh. *Saemien virre* aaj filme gusnie akte dæehkie (svjenskh) jeatja dæehkiem (saemieh) daaresje jñh gusnie filmen åejvie-almetje stujmede.

Mohte filmesne *Saemien virre* – seamma goh jjieliemisnie! – ij leah dan aelhkie akte aajne almetje/åelkie-sjuerjie maahta sov buerie jñh mavvas darjomigujmie dejtie viesjies/buerie almetjeh gaajodh bahhasvoeteste.

- Gïese/giejtie Elle-Marja jis stujmede?
- Elle-Marja åelkie-sjuerjie? Jis dam vñehtede, mannasinie?
- Filmen jñh lidteratuvren sisnie pråvhka muvhtene ”ov-åelkiesjuerjiej” bñjre soptsestidh. Mij dihte jis? Elle-Marja/Christina ”ov-åelkiesjuerjie”?

Elle-Marja/Christina jñh dan onneåabpa Njenna gaaje måedtiesåarhts strategijh veeljijægan juktie dejnie dej ”gaskelen”voetine gïehtelidh, mij sæjhta jiehtedh dah leah saemieh mah sveerjesne åroeminie. Elle-Marja/Christina sov saemien aerpiem heajhta, nommem molse, åarjese jåhta jñh ij stjtht gïelem jñh kultuvrem maanabealeste damtedh. Njenna gæetiedajvesne baatsa, saemien almetjinie provre jñh fuelhkien aerpien bæetijen biejjide guadta. Ibie maehetieh jiehtedh akte åabpa staeries dorje jñh nubpie båajhtode, mohte maehetebe dej veeljemi bñjre funterdidh jñh mejtie dejstie bæetiejn.

- Funterdidh baakoen ”mavvas” bñjre. Mij dihte jis? Elle-Marja mavvas gie dam saemien jjelemem heajhta juktie voejhkelidh biehkien stjðtedh sveerjen kultuvreste? Gåessie tuhtjede satne mavvas lea? Njenna mavvas gie veeljie saemiej luvnie baetsedh jalhts dah leah jienebelåhkoesiebriedahkeste daaresjamme? Gåessie tuhtjede satne mavvas lea? Jallh gåabpatjahkh mavvas lægan?
- Ussjedh jis Njenna åejviealmetje orreme *Saemien virresne*; ahte filme edtji sov jjelemem soptsestidh jñh deahpadimide dan perspektijveste vuesiehtidh. Guktie satne nomaadeskuvlem jñh åabpan vualkemem dååjrehte? Guktie sov jjeleme sjædta skuvlen mænngan goskh sealede? Ussjedh/tjælieh/guvvedh!

• Deahpadimmieh filmesne gååvnesieh gåessie Elle-Marja/Christina sov saemien aerpiem neajhkoeh ihkie sæjhta almetjeh edtjeh vñehtedh svjenske lea jñh satnem almetjinie krøöhkestidh. Gåessie satne dam dorje jñh mannasinie juste dejnie deahpadimide? Pryövñh mujhtedh jñh sov darjomh buerkiestidh!

• Gosse filme nåhkeminie dle Elle-Marja/Christina onneåabpese åå-nede jñh dan mænngan sov bæeries saemiesjtem ohtsede. Mannasinie vñehtede satne sæjhta åabpese åånedidh? Maam akth jjieliemisnie lij stjhteme jeatjahlaakan darjodh, vñehtede?

• Funterdidie maam deahpede dan mænngan Elle-Marja/Christina lea stjtem vaeresne gaavne. Maahta sov stjhtine måahtadidh jñh sliekten aktanidh? Guktie sov minngemes tñjje jjieliemisnie sjædta?

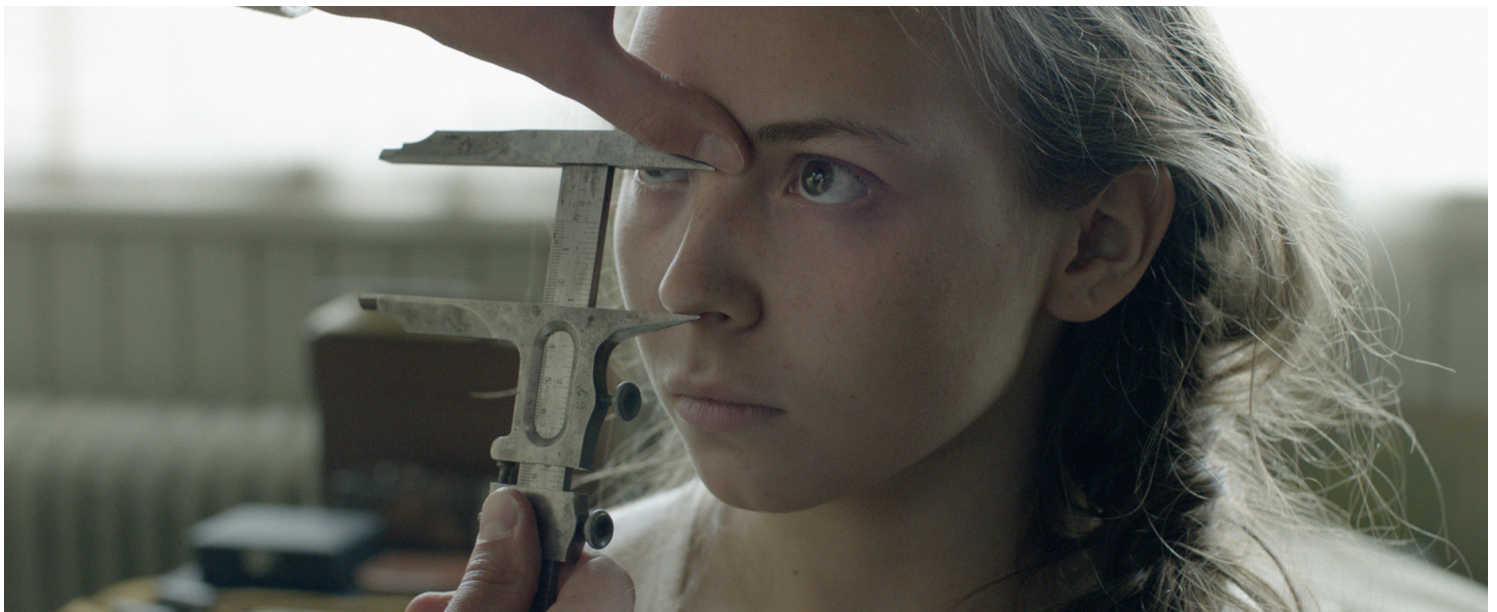
Saepmie jñh filmehistovrijen

Saemien virre dihte voestes guhkiesfilme man dijaloge lea åarjelsaemien gïelesne. Voestes guhkiesfilme man dijaloge lij noerhtesaemien gïelesne lij actiondraama man nomme Vågvisaren mij jaepien 1987 bööti. Saemien filme – dihte sæjhta jiehtedh filmh saemien gïelesne mejtie leah almetjijstie dorjesovveme giej leah saemien maadtege –amma orre fenomene. Amanda Kernell gie maanusem dorjeme jñh filmem *Saemien virre* redigeereme meala vihkeles saemieh åadtjoeh jñtsh histovrijem soptsestidh: ”Jeatja histovrijh, jeatja gïele, soptsestimieh jñh perspektijvh gååvnesieh mah daamhtah leah sveerjen, nõörjen jallh sævmien filmesne vuesiehtamme jñh mah lea vihkeles mijjide gïeh gïelh, laanth, byjjesfaamoem jñh jienebh biesteme jñh daelie maehetebe åadtjodh jihtsedh histovrijem jñh jielemh tjæledh jñh tjælkedidh”

Pråvhka jiehtedh soptsestimmie maahta ”sjisjnjenperspektijveste” (dah gïeh soptsestieh lin desnie jñh dååjrehtieh dam maam deahpadi) jallh ”ålkoelistieperspektijve” (almetjeh gïeh eah leah deahpadimmien gærredihkie dan bñjre soptsestieh) årrodh. Amanda Kernellen histovrijem lea sjisjnjielistie soptsestamme ihke sov lea saemien maadtoe jñh *Saemien virren* våarome leah sov sliekten histovrijistie skraejreme.

- Mij lea buerie jñh mij nåake dejnie sjisjnjenperspektijvine? Mij buerie jñh mij nåake ålkoelistieperspektijvine?
- Mannasinie vihkeles ahte dæehkieh – jalhts saemieh 1930 taales jallh noerh 2010 taalesne – jñtsh åadtjoeh dej dååjrehtimmiej, damtemi jñh ussjedimmiej bñjre soptsestidh?

Bild: Nordisk Film

- Magkeres dajvine siebriedahkese tuhtjede noeri perspektijvh faatoes? Ussjedh ekonomijen, politihken, medijan, statistihken, kultuvren j.v bijre.

Saemien filme naa orre bene saemieh leah motijvine sveerjen filmesne guhkiem orreme. Voestes filme Saepmien bijre joe jaepien 1906 bööti j'ih lij áenehks dokumentärefilme man nomme Bland samer. Dan mænngan gellie filmh båteme, dovne dokumentäärh j'ih spielefilme, mah aarkebiejjide j'ih heamturidie Saepmesne vuesiehtieh. D'ihthe mij seamma gaajhki dejgumie dah leah álkoelistieperspektijvine dorjesovveme: saemien kultuvren, vuekieh j'ih jielemh leah vuasahtalleme goh mij akt ammes.

Daamhtah d'ihthe ammes "positijve" lea: gieltege, exotiske, mij akth man bijre almetjh sijhtieh daejredh. Seamma goh mijjieh libie eevtjeme sirkusjuvrive rávnasjidh edtjebe aaj rávnasjidh gáessie saemieh áádtjestieh jallh dej ovmessie vuekiej gaavhtan jaepieboelhki bijre. Filmi ássjaldahkh lea nimhtie dorjeme Mijjieh, vuartasjæjjah, mah jienebeláhkoesiebriedahkeste, Dejtie, filmeobjektide, vuartasjibie mah unnebeláhkoesiebriedahkeste. Mijjieh (sviensch) d'ihthe norme, "dah s'iejhme" – mearan Dah (saemieh) normen álkolen, dah "ov-s'iejhme".

- Vuartasjidie dejtie áenehksfilmide mah Saepmien bijre (áesehts j'ih laakem dáeriedieh) webbesijjesne filmarkivet.se. Guktie leah saemieh vuasahtalleme? Vuasahtalleme positijve, negatijve jallh neutraale? Maam v'ienhtede dah saemieh g'ieh dej filmi meatan edtjin tuhtjedh dej soptsestimmiej bijre?
- Guktie v'ienhtede dejtie filmide lin orreme jis saemie j'ijtse dejtie dorjeme?
- Funterdidh guktie filme dijjen skuvleklassen bijre edtji s'j'itdedh jearohke gie manusem tjaala, mij regisööríde, gie kaameran duekesne, gie filmem bietskede j'ih tjoejem j'ih soptsestimmiegielemöörnie. Magkeres filme lij s'j'itdeme jis dijjen lohkehtæjja dam dorji? Magkeres filme viht jis abpe klaasse dam dorji? J'ih guktie jis maanadáehkie nueliedaltesisnie dam dorji?

Filme

Vägvisaren/Ofelas (Nils Gaup, 1987).

Kautokeino – upproret (Nils Gaup, 2008).

Seven Sámi Stories (Elle Márjá Eira m fl, 2014).

Gærjah

Tio över ett maam Ann-Helén Laestadius tjaaleme.

Middagsmörker j'ih Gryningsstjärna, voestes biehkíeh fantasyraajrosne mij Áilin bijre gie Skåneste Noerhtebatnan j'ih orre aatide learoe sov saemien aerpien bijre.

TV-programmh

Sápmi Sisters (SVT, 2015).

Zapp Me (UR, 2005).

Webbe

SO-tj'iehtjele lea b'ievnesh Saepmien bijre dorjeme mejtie lohkehtæjjide s'j'iehtesjamme:

<http://www.so-rummet.se/kategorier/historia/historiska-teman/ursprungsfolk-och-minoriteter/samernas-historia>

Sápmi lea j'ijnjh b'ievnesh saemien kultuvren, politihken, histovrijen bijre j.v:

<http://www.samer.se>

Saemieraadijove j'ih *SVT Saepmie* daaletje saarnoeh Saepmien bijre faaledieh:

<http://sverigesradio.se/sameradion>

Maxida Mäarak: <http://www.maxida.se>

Sofia Jannok: <http://sofiajannok.com>

International Sámi Film Institute: <http://www.isfi.no/eng/>

Filmeb'ihkedimmie maam Malena Janson dorjeme 2017